

Podpora predaja slovenských potravín zo strany SPPK

Úloha SPPK pri podpore presadzovania slovenských značiek na trhu

Pri spresnení toho, čo vlastne Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora podporuje na trhu, je potrebné si najprv ujasniť niekoľko základných termínov.

V prvom rade ide o samotný výraz „značka“. Tento sa dnes používa v najrôznejších súvislostiach a preto nie je vždy jasné, či sa za ňou skrýva nejaký superlatív alebo niečo, čo si na uvedené ašpirovať nemôže. Spomínam si na prípad, keď v druhej polovici 90-tych rokov bolo treba poskytnúť európskej komisii zoznam najvýznamnejších značiek slovenských vín, to znamená zoznam toho, čím by sme sa chceli chváliť. Odborník, ktorý na dopyt reagoval, vymenoval niekoľko v tej dobe známych značiek ako „Venušino čaro“, Bratislavské hradné“, „Nitrianske knieža“, „Košický poklad“, „Levická Frankovka“ alebo „Kláštorné červené“. Na jednej strane to boli etablované (a väčšinou obľúbené) značky, na druhej strane kvalita týchto vín bola iba priemerná a i oficiálne patrili iba do kategórie stolových vín. V tom čase sme už totiž mali Zákon o vinohradníctve a vinárstve a v jeho zmysle sa už vo veľkom vyrábali akostné a prívlastkové vína, ktoré kvalitou prevyšovali vyššie uvedené. Akostné a prívlastkové vína sa ale vyrábali iba ako odrodové vína, kde sa v podstate o nejakej „značke“ nedalo hovoriť – na etikete bola uvedená odroda, výrobca, akostná kategória, obsah zvyškového cukru ale nič také, čo by sa dalo nazvať „značkou“.

Myslím, že toto je dobrý príklad nedorozumenia, ktoré môže vzniknúť použitím tohto termínu, ak sa bližšie nespresní v akom kontexte sa používa. I dnes sa v súvislosti s potravinami používa výraz značka v rôznych spojeniach a vždy znamená niečo iné: obchodná značka, Značka kvality, vlastné značky obchodných reťazcov, značky regionálnych špecialít alebo slovenské výrobky zapísané v rámci európskych akostných systémov (napr. Skalický trdelník). Dochádza tu i ku kolíziám, napr. „Spišská borovička“ je chránenou obchodnou značkou, ktorá patrí konkrétnemu výrobcovi, ale zároveň existuje i ako chránené zemepisné označenie EÚ, ktorého technickú špecifikáciu poslal do Bruselu, prostredníctvom slovenských orgánov, iný výrobca!

Ako vidno, argumentovať so značkou môže byť problematické a preto SPPK tvrdí, že podporuje predaj **kvalitných slovenských potravín**.

Ale ani tu problémy nekončia. Ak hovoríme o kvalite, je i v tomto potrebné spresniť čo sa za týmto termínom skrýva a ako uvidíme, nie je to také jednoduché ak by sa to mohlo zdať na prvý pohľad.

V prvom rade je zaujímavé poukázať na vzťah medzi kvalitou a bezpečnosťou potravín. Ešte v nedávnej minulosti sa oba tieto prívlastky vyslovovali skoro „jedným dychom“ od čoho sa ale postupne upúšťa v neprospech práve kvality. Stále viac sa jednostranne sa zdôrazňuje iba potravinová bezpečnosť čoho dôkazom sú napríklad i názvy niektorých inštitúcií: EFSA – Európsky úrad pre potravinovú bezpečnosť, na MPSR máme Odbor potravinovej bezpečnosti a nie napr. „kvality a bezpečnosti potravín“ atď. Pritom podľa Ing. Koberna z Potravinárskej komory ČR platí, že „bezpečná potravina sa nedá automaticky považovať za bezpečnú, ale nekvalitná potravina je potenciálne nebezpečná najmä pri dlhodobejšej konzumácii“¹.

¹ Miroslav Koberna: „Kvalita potravinárskych výrobkov a praktické skúsenosti českých výrobcov s účinností legislatívnych opatrení pre jej vymáhanie. Dotknuté sektory: mlieko, mäso, nápoje“. Vystúpenie na Medzinárodnej konferencii vo Vysokých Tatrách 6. – 7. novembra 2008

Vzťah medzi kvalitou a bezpečnosťou teda určite existuje, je ale povážlivé, že sa stále viac a viac ignoruje².

V roku 2008 vydala Európska komisia Zelenú knihu o kvalite potravín, ktorá je ale skoro úplne zameraná na akostné systémy založené na zemepisnom pôvode. O aspektoch kvality spojených so zložením potravinárskeho výrobku sa v nej priamo nehovorí skoro vôbec. Pre spotrebiteľa by ale tento pohľad mal byť kľúčový a to najmä preto, že vzhľadom na tlak na znižovanie cien obsahujú mnohé predávané potraviny stále viac náhradných a menej kvalitných komponentov a stále viac chemických aditív.

Za dôležitý znak kvality potravín považuje SPPK čo najvyšší obsah tradičných zložiek (napr. v prípade mäsových výrobkov kvalitnejšie mäso a nie sóju alebo kožu) a čo najnižší možný obsah náhradných komponentov a chemických prísad. Vývoj ide žiaľ opačným smerom.

Tak isto nie je jednoduché jednoznačne zdefinovať čo je to potravinársky výrobok slovenského pôvodu. V dnešnej dobe používajú výrobcovia potravín ich jednotlivé zložky najrôznejšieho pôvodu (často s viacerých členských, prípadne i nečlenských krajín) a potravín (predávaných v obchodnej sieti), kde sa dá jednoznačne deklarovať slovenský pôvod nie je veľa. Preto sa dospelo k názoru, že za „slovenskú“ je možné považovať potravinu, u ktorej rozhodujúca časť spracovania prebehla na Slovensku (rozhodujúca časť pridanej hodnoty). Ani to ale nie je jednoduché zistiť, pretože ani označenie „Made in Slovakia“, ani slovenský čiarový kód to negarantujú. Na Slovenskom trhu je ale pomerne dosť potravín, u ktorých sa dá slovenský pôvod jednoznačne vylúčiť. Pri identifikácii slovenských potravín je preto asi účelné začať od tohto kritéria.

Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora rozhodne podporuje označovanie „Vyrobené na Slovensku“, pričom je potrebné, aby orgány kontroly zabránili takémuto označovaniu napr. u potravín, ktoré boli u nás iba zabalené (takéto prípady sa stávajú).

Realita, ktorú chce SPPK zvrátiť

Na pulloch obchodných reťazcov je približne iba 40% potravinárskych výrobkov, ktoré sa dajú označiť za „slovenské“ (sú označené slovenským čiarovým kódom). Podobná, možno o trochu priaznivejšia situácia, je v susedných postkomunistických krajinách ako napr. v Maďarsku a v Českej republike. Na druhej strane, v krajinách západnej Európy je podiel ponúkaných potravín domáceho pôvodu okolo 80%. Dôvodov tejto neradostnej skutočnosti je určite viac, ale významným faktorom je nepochybne skutočnosť, že kým v krajinách strednej a východnej Európy je maloobchod v rozhodujúcej miere v rukách zahraničných obchodných reťazcov, v Nemecku, Rakúsku, Francúzsku alebo Veľkej Británii jednoznačne dominujú domáce siete. Zahraničné obchodné spoločnosti majú privilegované kontakty s výrobcami vo svojich materských krajinách, prípadne tam, kde majú nákupné centrály a preto logicky dovážajú napr. na Slovensko i taký potravinársky tovar, ktorý u nás tradične vyrábame a vieme ponúknuť obchodu za výhodných cenových podmienok. Systematický, viac ako desaťročný tlak na slovenských dodávateľov a ich diskriminácia majú za následok neustále sa zhoršujúcu zahranično-obchodnú bilanciu s potravinárskymi komoditami a v konečnom dôsledku i úpadok agropotravinárskeho sektoru.

Kroky SPPK zamerané na nápravu

Zákon o neprimeraných podmienkach v obchodných vzťahoch

SPPK sa rozhodujúcou mierou pričiniť k prijatiu uvedeného zákona, ktorý bol po niekoľkých novelách dopracovaný do účinnej podoby. Inak ako zákonom (a jeho následným uplatňovaním zo strany represívnych orgánov) nie je možné prekonať asymetriu z pohľadu ekonomickej sily a reálne dominantné postavenie obchodných reťazcov. Zákomom je možné zakázať viaceré absolútne neprijateľné praktiky silnejšieho, ktoré majú likvidačný dopad na náš agropotravinársky sektor. Považujeme za nešťastie, že súčasná vládna koalícia chce zákon zrušiť, hoci v podstate nemal ani kedy platiť. Je to krok späť z hľadiska prebiehajúceho vývoja v EÚ i v porovnaní s dňm v Českej

republike, kde napriek novej pravicovej vláde prebieha odborná diskusia a Úrad pre ochranu hospodárskej súťaže pokračuje vo vyšetrovaní podnetov.

² *Negatívnu úlohu tu zohráva ostrý konkurenčný boj medzi maloobchodnými systémami, ktorý vyvíja tlak na čo najnižšiu možnú cenu potravín.*

Tlak na kontrolu kvality potravín

Zahraničné potravinárske výrobky, ktoré sa dostávajú na náš trh a sú často i vyhľadávané našimi spotrebiteľmi kvôli ich nízke cene, sú veľa krát nielen pochybnej kvality, ale v niektorých prípadoch sú porušené i princípy potravinovej bezpečnosti. Vinníkom pritom nemusia byť iba obchodné reťazce, hoci i v ich prípade už boli medializované niektoré kauzy. Napríklad veľkým problémom je už niekoľko rokov ambulantly predaj poľského mäsa a mäsových výrobkov, ktorý sa nedarí výraznejšie obmedziť hoci pri takomto predaji priamo z korby nákladného auta sú nepochybne porušované viaceré zákony (od veterinárnych po daňové). Problémom je najmä to, že obyvateľstvo k chudobnejším regiónom víta takéto možnosti lacnejších nákupov základných potravín a starostovia obcí sú potom nútení „prižmurovať oči“ ak už rovno nespolupracujú s predajcami. Okrem toho by si účinná represia vyžadovala systematickú súčinnosť viacerých kompetentných orgánov, čo sa zatiaľ nepodarilo zabezpečiť. V takomto, ale i iných prípadoch SPPK rokuje s príslušnými orgánmi a snaží sa dosiahnuť ich účinnejšie konanie pretože podobné fenomény nielen diskriminujú slovenských výrobcov, ale i ohrozujú zdravie spotrebiteľov. Odstránenie takejto nelojálnej konkurencie by určite zlepšilo postavenie slušných dodávateľov, ktorí musia dodržiavať zákony.

Rokovanie s obchodnými reťazcami

Napriek otvorenému antagonizmu v niektorých zásadných otázkach týkajúcich sa férového obchodovania, kde nie je možné hľadanie kompromisu (napr. fakturácie obchodu za nič - fiktívne služby), je možné v niektorých oblastiach s niektorými obchodnými reťazcami účinne spolupracovať. SPPK má v tomto ohľade dobré skúsenosti so sieťou TESCO, ktorá svoj deklarovaný záujem o rozšírenie predaja slovenských potravín sprevádza i konkrétnymi krokmi. Ide napríklad o označovanie slovenského pôvodu na cenovkách (logo vo forme mapky SR), ale i priame požiadavky na SPPK o sprostredkovanie kontaktov na výrobcov sortimentu, kde by TESCO chcelo rozšíriť ponuku zo Slovenska. Za najvydarenejšie zatiaľ považujeme rozvoj a propagáciu sortimentnej rady „Poctivá receptúra - pravá chuť“, v rámci ktorej TESCO ponúka najmä mäsové výrobky, ktoré spotrebiteľia už dlhodobo vnímajú ako kvalitatívne pochybné najmä z titulu vysokého obsahu rôznych náhradných komponentov (párky, špekáčky a pod). Zloženie výrobkov ponúkaných pod uvedenou značkou už ale zodpovedá tomu čo by to malo byť a podľa tvrdenia predstaviteľov TESCO je odbyt tohto tovaru je dobrý i napriek vyššej cene.

Spolupráca so spotrebiteľskými organizáciami

Toto je z dlhodobého hľadiska najperspektívnejšia cesta, pretože negatívne reakcie spotrebiteľov sú jediný faktor, z ktorého majú obchodné reťazce obavy. Problém je ale v tom, že spotrebiteľia sú sumou jednotlivcov ktorých vie sektor obchodu účinne manipulovať. Komunikáciu a marketing majú obchodníci prepracované do detailov a zvládnuté na najvyššej úrovni. Určité možnosti preto predstavujú práve spotrebiteľské organizácie, ktorých je ale na Slovensku väčšie množstvo a nie sú jednotné. SPPK už urobila prvé kroky na účinnú spoluprácu s najvýznamnejšími z nich a v budúcnosti sa budeme viac snažiť o spoločný postup vo viacerých problematických otázkach.

Záver

Na základe viacerých sondáží považujú slovenskí spotrebitelia naše potraviny za kvalitné najmä v porovnaní s mnohými dovážanými (v tejto súvislosti sa často skloňuje najmä Poľsko a Čína). Na druhej strane sa ale ozývajú i hlasy, že slovenské potraviny sú „nekvalitné a drahé“. Vo všeobecnosti s týmto tvrdením nesúhlasíme, ale uznávame, že najmä u niektorých častiach potravinárskeho sortimentu ide vývoj týmto smerom. Je to výsledok už spomenutého neustáleho tlaku na znižovanie cien, ktorého obeťou sú podľa všetkého viac slovenskí potravinári ako zahraniční. **SPPK bude i naďalej vyvíjať úsilie o zvrátenie tohto vývoja a hlavným zámerom preto nie je iba všeobecné výrazné zvýšenie podielu slovenských potravín na pulloch obchodov (čo by dnes bolo relatívne zložité i v prípade, že by obchodné reťazce boli maximálne ústretové. Toto smerovanie si totiž vyžaduje väčšie investície) ale aby išlo najmä o výrobky vyššej akosti.** Podľa doterajších skúseností je výrazné zvyšovanie ponuky kvalitnejších potravín slovenského pôvodu v našej obchodnej sieti reálny cieľ, hoci by sa celková ponuka zlepšila iba v menšej miere.

RNDr. Igor Šarmír, PhD